

Економічні аспекти охорони навколишнього середовища в Кіровоградському регіоні

В статті розглядаються основні економічні аспекти вирішення задач охорони природи на регіональному рівні. Досліджено деякі регіональні особливості економіки області. Наведено перелік економічних методів та інструментів, що дозволяють вирішувати екологічні завдання в регіоні на економічній основі. Намічено шляхи підвищення економічної ефективності природоохоронних заходів. **екологічні проблеми, економічна оцінка, природоохоронна політика, екологічний збиток**

Проблема взаємодії суспільства і природи, збереження навколишнього середовища особливо різко зросла на початку ХХІ століття. У результаті інтенсивної індустріалізації і урбанізації антропогенні навантаження почали повсюдно перевищувати здатність екологічних систем до самоочищення і регенерації. Внаслідок цього під загрозою виявилось здоров'я нинішнього й майбутнього поколінь людей.

Екологічні проблеми сучасної України не тільки гострі, але й багатогранні. Вони проявляються практично у всіх галузях матеріального виробництва, мають відношення до всіх регіонів України і впливають на розвиток економіки кожного з них, у тому числі й Кіровоградщини.

Актуальність даної теми полягає в тому, що побудова погодженої системи природокористування здатна забезпечити позитивний результат як для розвитку економіки, так і збереження якості навколишнього середовища в Кіровоградському регіоні.

Ще в 60-ті роки минулого сторіччя на Заході з'явилися економічні теорії, спрямовані на поєднання господарської діяльності людини з вимогами екології - концепції стабілізації економічного росту [1, 2]. Питаннями розробки економічних заходів, спрямованих на покращання екологічної ситуації останніми роками займалися А.М. Бронштейн, П.Є. Марченков, Н.В. Пахомова, К.К. Ріхтер, Н.В. Чепурних та ін.

Аналіз наукової літератури показує, що господарський механізм природокористування, як економічна система, містить у собі еколого-економічні цілі й принципи природокористування (керування, планування, фінансування, економічне стимулювання), а також природно-ресурсний потенціал регіону [13-15]. Економічна оцінка лежить в основі платності природокористування, що створює матеріальну зацікавленість підприємств у раціональному використанні ресурсів природи, удосконаленні технологічних процесів з метою скорочення відходів, що викидаються у навколишнє середовище [3, 4, 6]. Але на регіональному рівні ще недостатньо вивчені питання ефективності відшкодування екологічних збитків.

Тому основним завданням статті є визначення економічних механізмів, які дозволять компенсувати збитки, що наносяться навколишньому середовищу в Кіровоградському регіоні.

За структурою економіки Кіровоградська область є індустріально-аграрною. Головні галузі промисловості – сільськогосподарське машинобудування, кольорова металургія, харчова та борошномельно-круп'яна промисловість. Частка підприємств,

спеціалізованих на переробці сільгосппродукції, складає понад 40 відсотків загального обсягу промисловості області. На Кіровоградщині зосереджено до 60 відсотків уранової руди, що видобувається в Україні. В організованих сховищах накопичено більше 50000 тис. тонн токсичних відходів. У повітря надходять десятки тисяч тонн шкідливих речовин, як від стаціонарних, так і від пересувних джерел. Підприємствами накопичена значна кількість відходів уранодобувної та переробної промисловості.

Область належить до посушливих регіонів. Забір води для використання із природних водних об'єктів становить 27 млн. куб. метрів, втрати води при транспортуванні – 20 млн. куб. метрів; частка оборотної та послідовно використаної води на виробничі потреби – 59%; водовідведення у поверхневі водні об'єкти – 98 млн. куб. метрів; частка забруднених зворотних вод у загальному водовідведенні – 57%. В області накопичено майже 1,4 тис. тонн отрутохімікатів.

Частка вкладених інвестицій в заходи на охорону навколишнього середовища – 0,46%.

Одним з найважливіших завдань економічної оцінки є визначення матеріального збитку, що завдається суспільству при вилученні з господарського обороту природних багатств. Природоохоронна політика в народному господарстві проводиться, головним чином, через закони, загальні нормативні документи, будівельні норми і інші документи, у яких інженерно-технічні рішення пов'язані з екологічним нормативом. Екологічний норматив визначає ступінь максимально припустимого втручання людини в екосистеми, при якому зберігаються екосистеми бажаної структури і динамічних якостей. Іншими словами, неприпустимими в господарській діяльності людини є такі впливи на природне середовище, які приводять до деградації [11].

Фінансові труднощі промислових підприємств Кіровоградського регіону викликають скорочення видатків за рахунок природоохоронних витрат. Ростає кількість стихійних смітників на околицях міст, таємних звалищ і закачувань відходів у підземні води, скорочується рекультивація відвалів.

Будь-які додаткові вкладення керівники підприємств прагнуть направити у виробництво. Тому зростає розрив між виробничими потужностями й системами природоохоронної інфраструктури. В умовах становлення ринкових відносин, загальної кризи й спаду виробництва збільшуються колишні екологічні проблеми й зростають нові.

Однією з важливих причин збільшення природоємності економіки став знос устаткування, що перевищує всі припустимі нормативи. В регіоні у деяких галузях промисловості, транспорту знос устаткування, у тому числі очисного, досягає 80-90 відсотків. В умовах триваючої експлуатації такого устаткування різко збільшується ймовірність екологічних катастроф регіонального масштабу.

Перелік економічних методів і інструментів, що дозволяють вирішувати екологічні завдання на економічній основі досить широкий. Він охоплює такі напрямки діяльності як удосконалення систем оцінки й компенсації екологічного збитку, удосконалення системи платежів за право користування природними ресурсами й платежів на їхнє відтворення, створення систем встановлення екологічних обмежень і вимог до землекористувачів, створення економічних і правових моделей територіального і правового зонування земель, спрямованих на збереження стійкого екологічного потенціалу території та інших механізмів охорони природи, засновані на їхній вартісній оцінці і цілеспрямованій організації фінансових потоків [7, 12, 16]. Із усього комплексу перерахованих вище економічних методів найбільш розробленим є напрямок, пов'язаний з оцінкою й компенсацією екологічного збитку.

З метою збереження екологічного потенціалу Кіровоградщини економічними методами повинні бути розроблені та затверджені методичні і законодавчі документи,

що дозволяють місцевим органам влади вирішувати конкретні питання, пов'язані з оцінкою і компенсацією збитку, що завдається населеним пунктам вилученням цінних лісових земель під будівництво, знищенням міських зелених насаджень, ушкодженням середовища перебування об'єктів тваринного світу, деградацією й забрудненням земель. Документи, які діють на сьогоднішній день вимагають термінового перегляду у зв'язку із заниженими тарифними ставками.

Застосування перерахованих документів на досвіді інших міст України, а також Росії показало, що це дійсно дозволяє акумулювати значні фінансові засоби в місцевих бюджетах за рахунок природокористувачів, що завдають шкоди природному середовищу, і використати отримані засоби в цілях охорони природи. Загальні надходження в міський бюджет від реалізації перерахованих документів можуть скласти суму, достатню для здійснення природоохоронних заходів у повному обсязі. Ці надходження повинні містити в собі плату за дозволу вирубку дерев, компенсаційне озеленення, здійснюване інвесторами, орендну плату за землі природного комплексу, відшкодування збитку від забруднення земель.

Крім перерахованих економічних результатів впровадження економічних механізмів, закладених у зазначених документах, може мати значні соціальні наслідки. У обласних та міських органів влади з'являться реальні засоби на озеленення населених пунктів Кіровоградщини і утримання парків і скверів. У результаті масових закупівель посадкового матеріалу і проведення озеленувальних робіт активізується робота розсадників, почне формуватися ринок послуг, що пропонуються фірмами з озеленення, почнуть вирішуватися питання щодо ліквідації засмічення на території населених пунктів.

В умовах ринкової економіки до числа більш спеціальних механізмів й інструментів, орієнтованих насамперед на природоексплуатуючі галузі, а також на регулювання природоохоронної сторони діяльності в інших галузях, входить досить широке коло потенційно ефективних еколого-економічних регуляторів. Це й платність природокористування, створення системи пільг, субсидій, кредитів для природоохоронної діяльності, продаж дозволів на забруднення, штрафування діяльності, що наносить збиток навколишньому середовищу, створення ринку екологічних послуг та ін.. Деякі із цих економічних механізмів, надзвичайно важливих для розвитку бізнесу, можуть бути створені на регіональному рівні, навіть якщо на державному рівні таких механізмів немає або вони слабко діють. Зараз у розвинених країнах світу існує більше 80 економічних інструментів у використанні природних ресурсів й охороні навколишнього середовища [9]. В Україні окремі регулятори платності природокористування використовуються з 1991р.

У західних країнах екологічні державні органи не є тільки обмежувально-контрольними. У США й у Німеччині, наприклад, це одні із найбільш численних органів влади, які вирішують конкретні найважливіші для держави завдання. У нас, на жаль, склалося так, що система керування охороною навколишнього середовища перетворилася в бюрократичну систему, що найчастіше заважає нормальному розвитку всіх видів підприємництва, у тому числі й екологічного.

Існуючі платежі за забруднення, штрафи ніяк не стимулюють природоохоронну діяльність, а тим більше розвиток екологічного бізнесу (без якого неможливо мати ефективну систему охорони навколишнього середовища). У практичному плані абсолютно відсутня система стягнень за збитки навколишньому середовищу. У західних країнах це один з найдійовіших економічних механізмів.

Таким чином, з переходом на шлях інтенсивного розвитку економіки важлива роль повинна приділятися системі економічних показників, наділених найважливішими функціями господарської діяльності: плановій, обліковій, оцінній, контрольній і

стимулюючій. Стабілізація екологічної ситуації в Кіровоградському регіоні, а також у цілому в Україні багато в чому залежить від ефективності проведених економічних реформ, їхньої адекватності цілям формування стійкого типу розвитку української економіки. І на цьому етапі надзвичайно важливими є заходи по створенню за допомогою ефективних ринкових інструментів і регуляторів сприятливого економічного клімату, що в свою чергу сприяє екологізації економіки Кіровоградщини.

Список літератури

1. Бартов В.Ф., Седов В.В. Концепции взаимодействия экономики и природы. - М.: Мысль, 1984. - С. 62-90.
2. Бобылев С.Н. Экологизация экономического развития: Учеб. пособие. - М.: МГУ, 1993. - С. 24.
3. Бобылев С.Н., Ходжаев А.Ш. Экологизация экономики и конечные результаты // Вестник МГУ. Сер. Экономика. - 2001. - N 4. - С. 96-99, 108.
4. Бронштейн А.М. и др. Экологизация экономики: проблемы регионального управления. - М.: Наука, 1990. - С.7.
5. Голуб А.А., Струкова Е.Б. Природоохранная деятельность в переходный период //Вопросы экономики. - 1995. - N 2.
6. Голубчиков О. Экономические расчеты для экологии.//Энергия. - 2001. - N 9, С.15-25
7. Кириллов С.Н. К формированию комплексной модели эколого-экономического механизма городского землепользования//Проблемы современной экономики.- 2005. №1-2. - С.35-40
8. Марченков П.Е. Теория экологичной экономики и экономика //Проблемы современной экономики.- 2003, N 2(6), С.35-41
9. Марченков П.Е. Экологизация экономики: политэкономический аспект. - Петрозаводск. КГПУ, 2000. - С. 5.
10. Марченков П.Е.. К вопросу о механизме формирования и функционирования экологичной экономики//Проблемы современной экономики.- 2004. №4 (12). - С.42-47
11. П.М. Нестеров, А.П. Нестеров “Экономика природопользования и рынок”, Москва, 1997г.
12. Паленов К.В. Экономические решения и состояние окружающей среды // Вестник МГУ. Сер. Экономика. - 2001. - N 5. - С. 55-56.
13. Пахомова Н.В. Ресурсно-экологические проблемы России и других стран с переходной экономикой: взгляд зарубежных специалистов. //Проблемы современной экономики.- 2004, N 4 (12), С. 58-66
14. Пахомова Н.В. Экологический императив и развитие экономической теории // Экономическая теория на пороге XXI века. - Т. 2. - М.: Юрист, 1998. - С. 180.
15. Пахомова Н.В., Рихтер К.К. Экономика природопользования и охраны окружающей среды: Учеб. пособие. - СПб.: СПбГУ, 2000. - С. 15.
16. Чепурных Н.В. и др. Экономика природопользования. Эффективность. Ущерб. Риски. - М.: Наука, 1998.

В статье рассматриваются основные экономические аспекты решения задач охраны природы на региональном уровне. Исследованы некоторые региональные особенности экономики области. Приведен перечень экономических методов и инструментов, которые позволяют решать экологические задачи в регионе на экономической основе. Намечены пути повышения экономической эффективности природоохранных мероприятий.

In article the basic economic aspects of the decision of tasks protection of a nature at a regional level are considered. Some regional features of economy of area are investigated. The list of economic methods and tools is given which allow to decide ecological tasks in region on an economic basis. The ways of increase of an economic efficiency of nature protection measures are planned.